



ХҒТАР 11.25.91
Ғылыми мақала

<https://doi.org/10.32523/2616-6887-2024-149-4-156-170>

Шанхай ынтымақтастық ұйымы аясындағы «Ауған мәселесі»

Г.У. Биримкулова^{ID}, Н.Ж. Жомарт*^{ID}

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

(E-mail: birimkulova@mail.ru, nartay.zhomart@bk.ru)

Аңдатпа. Мақалада Шанхай ынтымақтастық ұйымының аясында орын алған «Ауған мәселесі» жайында сөз қозғалады. Мәселені тереңірек түсіну үшін, алдымен, Ауғанстанның ішкі жағдайын түсіндіретін тарихи фактілер туралы айтылады. Олардың ішінде КСРО-мен соғыс, елдің ішіндегі азамат соғысы және шетелдік әскерлер біріккен тобына қарсы соғыстар туралы айтылады. «Талибан» тобының билікке қайта оралуы баяндалады. Сонымен қатар, «Талибан» билікке келгелі елдегі жағдайдың қандай өзгерістерге ұшырағаны айтылады. Аймақтағы күштер тепе-теңдігінің өзгерісіне мән беріледі. Яғни, АҚШ-тан босаған Ауғанстанға жаңа ықпал орнатушы мемлекеттер бәсекелестігі жайында айтылады. ШЫҰ мүше мемлекеттер мен Ауғанстанның жаңа билігі арасында жүзеге асырылған бастамалар мен жобаларға тоқталып өтеді. Орталық Азия мемлекеттерімен болған келісімшарттарға негізгі мән беріледі. Мақаланың соңына қарай ШЫҰ-ның Самарқанда өткен саммиті туралы айтылады. Оған қоса саммитте қол қойылған келісімшарттар тізіліп өтеді. Соңында барлық жазылған ақпаратты біріктіре отырып қорытынды жасалады.

Түйін сөздер: ШЫҰ, Ауғанстан, «Талибан», АҚШ, Орталық Азия, қауіпсіздік, тұрақтылық.

Кіріспе

Шанхай ынтымақтастық ұйымы – аймақтық деңгейде экономкалық саладағы интеграция, сонымен қатар, мүше мемлекеттер арасындағы шекаралық қауіпсіздікке, саяси тұрақтылықтың сақталуына ерекше мән беретін ұйым. Тұрақтылықтың болмауы елдер арасындағы тауар айналымының азаюына, жобалық бастамалардың жүзеге аспауына, қару мен есірткі айналымына келіп соқтырады. Ұйымның құрылғанына, егер

1996 жылғы алғашқы кездесуден бастап санайтын болсақ, 27 жыл болыпты. Сол кезеңнен бері қауіпсіздік саласы жағынан алғанда, әрдайым саммит күнтізбесінде Ауғанстан ерекше орынға ие. Ауғанстан 20 ғасырдың 80-ж. бастап 2021 жылға дейін соғыс жағдайында болып келді. 1979-1989 жылдары КСРО әскерлерімен соғысты, 1989-2001 жылдары елді азамат соғысы шайқады, кейін 2001 жылы АҚШ бастаған халықаралық әскери күштер мемлекетті өз бақылауында 20 жыл ұстады. 2021 жылдың 14 сәуірінде АҚШ президенті Джо Байден АҚШ әскерлерінің Ауғанстаннан толық шығарыла бастағанын мәлімдеді. Осыдан кейін Талибан Ауғанстанның үкімет әскерлеріне қарсы үлкен шабуыл бастады. Тамызға қарай Талибанның қарулы күштері провинциялардың едәуір бөлігін басып алып, 15 тамызда Кабулды өз бақылауына алғаннан кейін олар Ауғанстанның бүкіл аумағын бақылау және соғыстың аяқталуы туралы жариялады. ШЫҰ үшін бұл екіжақты жағдай болды. Бір жағынан аймақтық тұрақсыздық орын алып, шекарадағы қақтығыстар, халықтың жаппай көрші мемлекеттерге қашуы орын алуы мүмкін еді. Екінші жағынан, елді 20 жыл бойы өз бақылауында ұстаған АҚШ әскерлері кеткелі, аймақтағы олардың ықпалы азайып, жақын орналасқан көрші мемлекеттерге Талибандық Ауғанстанмен жаңа қарым-қатынас орнатып, өз ықпалын орнатуға жақсы мүмкіндік туды.

2021 жылы Орталық Азияда күрделі геосаяси өзгерістер орын алды, яғни америкалық қуаттың азайып, Ресей мен Қытай ықпалының өсуі байқалды. Ең өзекті мәселе 2021 жылы 15 тамызда "Талибан" исламдық радикалдық тобы билікті басып алғаннан кейін не болатынын болжау еді. Бұл оқиға Орталық Азиядағы қауіпсіздік мәселесіне айтарлық қауіп төндіріп тұрғандықтан және аймақтағы тұрақтылық пен мемлекеттер арасындағы байланыстарға кері әсер беру мүмкіндігі болғандықтан, көптеген аймақтық және халықаралық ұйымдар үшін Ауғанстанда орын алған мәселе күн тәртібінде қарастырылуда.

Нәтиже мен талқылау

Ауған мәселесінің дамуына келетін болсақ. Бүгінгі күнде Ауғанстандағы тұрақсыздыққа әсер еткен бірнеше факторлар бар.

Біріншіден, Ауғанстан көпұлтты мемлекет қатарына жатады. Халықтың жартысын пуштундар, төрттен бірін тәжіктер, бестен бірін хазарейлер және 5 пайызға жуығын өзбек халқы құрайды. Аталған халықтар бір-бірінен бөлек өмір сүреді және түрлі басшыларға бағынады. Бұл өз кезегінде олардың арасында байланыстың жақсаруы мен Ауғанстанның барлық аумағында ортақ мойындалған биліктің орнауына үлкен кедергі болып табылады.

Екіншіден, Ауғанстан орналасқан аймақта өте қиын геосаяси жағдай орнауда, себебі 1893 жылы "Дюран" сызығы бойынша анықталған шекараға сәйкес (Ауғанстан мен британдық Үндістан арасында), пуштун халқын екі ел арасында бөліп жіберді. Кейін британдық мемлекет тәуелсіздігін жариялап, олардың өзі Пәкістан және Үндістан болып бөлінді. Сәйкесінше, Ауғанстан мен Пәкістан арасында аймаққа қатысты даулы мәселелер орын алды.

Үшіншіден, Ауғанстанның өз ішінде тұрақсыздық орын алуда. Оның барлығы Ауғанстанға 20 ғасыр бойы ықпал еткен ішкі-сыртқы күштердің әсері болды. Әсіресе,

"қырғи қабақ" соғыстың аясында Ауғанстан жері үшін АҚШ, Ұлыбритания, Қытай, КСРО сынды ірі мемлекеттердің қызығушылық шекарасындағы алаңға айналды. Елдің ішінде соған сәйкес түрлі саяси-діни топтар пайда болды. Әркім өзінің билігін орнатқысы келді. Бұл ақыры 1979-1989 жылдары орын алған Ауған соғысына алып келді. Ауған соғысы аяқталғаннан кейін, орнаған билік бар жоғы 3 жылдай ғана өмір сүрді. Кейін 1992 жылдың сәуірінде моджахедтер Кабулды басып алды. Дәл осы кезеңде моджахедтермен қатар елде жаңа топ "Талибан" (студенттер) пайда болды. Олардың шығу тарихына тоқталатын болсақ. Соғыстың кезінде көптеген жастар көрші тұрған Пәкістанға қоныс аударып, сол жерде діни мекемелерде білім алды. Соғыс аяқталғаннан кейін, діни білім алған студенттердің көбісі өз елдеріне орала бастады. Елдегі болып жатқан жағдайды көрген олар бірігіп, жаңа күштің пайда болуына алып келді. Оған қоса моджахедтердің де біраз бөлігі жаңа құрылған топтың қатарына ауысып кетті. 1996 жылдың соңына қарай Талибтер алғаш рет Кабулды басып алып, елдің 3/2 бөлігіне өз билігін орнатты.

Дегенмен, Талибан қозғалысы халық тарапынан үлкен қарсыластыққа тап болды, себебі топтың идеологиясы қаталдығы және қатыгездігімен ерекшеленді [1]. Білетініміздей, Ауғанстанда талибандар ғана емес, өзге де халықтық және діни құрылымдар бар. Олардың ішінде өзара бір-біріне қарсыластары да, одақтасқандары да бар. Тек, уақыт өте келе Талибан құрылымының саны мен күші барған сайын артып отырды және шетелдік әскерлерге партизандық төтеп беріп отырды.

Басты наразылық пуштун емес этникалық топтар тарапынан байқалды. Нақтырақ айтқанда елдің солтүстігі, батысы және орталығында мекендейтін тәжік, өзбек, хазарей халықтары талибтердің билігінде дәстүрлі пуштун гегемониясының сақталуына наразы болды. 2001 жылға қарай талибтер елдің солтүстігінен басқа аймақтарының барлығын өз қол астына біріктірді және олардың билігін тек Сауд Арабиясы, Пәкістан және БАӘ мойындады.

"Талибандардың" адам құқытарын таптауынан тыс, көптеген мемлекеттер бұл топтың Усама бен Ладенге пана бергеніне қатты алаңдаулы болды. Ол адам "Аль-Каида" халықаралық террористік ұйымының басшысы еді. "Аль-Каида" ислам әлемін мұсылман емес ықпалдан босатуға бағытталған исламистік топтардың жиынтығынан құралған ұйым. 2001 жылы 11 қыркүйекте орын алған терактілерден кейін, "Аль-Каида" жауапкершілікті өз мойнына алды. Дегенмен, талибтер Усама бен Ладенді экстрадициялаудан бас тартты. Талибтердің бұл әрекетіне қарсы АҚШ пен НАТО блогының елдері Ауғанстанға әскерлерін енгізді [2]. Бұл оқиғаның орын алғанына 20 жылдан астам уақыт өтті. Өз көзімізбен көрсек те, қазір бұл тарихта қалған дүние. Ол оқиға туралы түрлі ойлар айтылды. Кейбір топтардың айтуы бойынша, АҚШ әскерінің Таяу Шығысқа және Ауғанстанға басып кіруге жеке қызығушылығы болды, тіпті, екі сауда үйін құрбандыққа шалуға дайын болды делінеді. АҚШ-та қандай қызығушылық болды десек, бір жағынан табиғи байлық қорын айтуға болады, екінші жағынан Ауғанстанның геосаяси тұрғыдан өте ыңғайлы аймақта екенін есте ұстауымыз керек.

Ауғанстанда АҚШ пен НАТО әскерлері орналасқан уақытта жағдай түзеле қоймады. Талибтердің әскери әрекеттері жалғасты, есірткі тасымалдау ісі жалғаса берді, сепаратистік әрекеттер күшейе түсті, ішкі қақтығыстар асқынып жатты. Америкалық

әскердің ұзақ мерзімге қалуы мәселені шешудің орнына, оны одан бетер қиындатып жіберді. "Талибандардың" бөлініп кетуіне қарамастан, 2013-2015 жылдарға қарай олар осы қозғалыстың негізін салған Мохаммад Омардың жанына қайта шоғырлана бастады. Талибтердің тұрақтылығы күшейе түсті, соған байланысты Ауғанстанның проамерикандық орталық билігі қарсыластарымен келіссөздер жүргізу жолдарын іздестіре бастады. Талибтер тек Ауғанстан басшылығымен емес, сонымен қатар, АҚШ Үкіметімен көрісуге мүмкіндік алды. 2018 жылы талибтер мен АҚШ екі елмен де дипломатиялық қарым-қатынасқа ие елдер: Саудия, Пәкістан және БАӘ көмегімен екіжақты кездесулер ұйымдастырылды. Басты мәселе Ауған жерінен АҚШ әскерін алып шығу мәселесі болды. АҚШ-пен келісімшартқа 2020 жылы ақпан айының соңында қол қойылды. АҚШ әскерінің 14 ай ішінде толық шығуына жауап ретінде талибтер АҚШ әскерлері мен күштеріне шабуыл жасауды тоқтатуға, сонымен қатар "Аль-Каида" және "Ислам мемлекеті" сынды тиым салынған ұйымдардың қызметін тоқтатуға келісті.

Американдық әскерлермен қарсыластық азайып, олардың елден шығу мерзімі жақындаған сайын, талибтер 2021 жылдың мамыр-маусым айларында елдің көптеген провинцияларын өз қол астына алса, ал тамыз айының ортасына қарай талибтер Кабулды қоса, басқа да ірі қалаларды басып алды.

Шанхай Ынтымақтастық Ұйымы "Шанхай бестігі" механизмі негізінде құрылып, оның құрамына Қазақстан, Ресей, Қытай, Тәжікстан, Өзбекстан және Қырғызстан елдері мүше болып кірді. Аталған ұйымның мақсаты Орталық Азияның қауіпсіздігін сақтау және қорғау болып белгіленді. Сол себепті "Ауған мәселесі" ШЫҰ құрылғанынан бастап, ең көп талқыланатын мәселелердің біріне айналды.

20 жылдан аса уақытта ШЫҰ көптеген жетістіктерге қол жеткізді:

– қауіпсіздікті сақтау бойынша нормативтік-құқықтық база құрылып, әрдайым жетілдіріліп келеді.

– жыл сайын ШЫҰ мүше елдер мен бақылаушы елдер бірігіп, арнайы жасақтармен терроризмге қарсы әскери жаттығулар өткізіп келеді.

– ШЫҰ бөлімдері мен министрліктерінің, сонымен қатар мемлекет басшыларының саммитері өткізіледі.

– 2002 жылы Аймақтық терроризмге қарсы құрылымның (АТҚҚ) негізі қаланды. Ол "үш зұлымдыққа" қарсы (терроризм, экстремизм, сепаратизм) әрекет ететін негізгі құрылымға айналды.

Қытай және Ортаазиялық аймақ үшін "зұлымдықтың үш күші" басты қауіп төндіріп отыр. Оның ішінде этникалық сепаратизм, діни экстремизм және халықаралық терроризм қарастырылады. Ұйымның қызметі уақытша емес, ұзақмерзімді тұрақтылық пен қауіпсіздікті қамтамасыз етуге бағытталған. Бұл әрекеттері Ауғанстандағы саяси тұрақсыздықтың аясында жүзеге асуы мүмкін емес.

Мәселені осы жақтан қарастыра отырып, көптеген көпжақты келіссөздерге арналған алаңдардың арасында ең ерекше орынға ШЫҰ ие болуы мүмкін. Бұған бірнеше себеп бар:

Біріншіден, ШЫҰ мүше мемлекеттер 2000 жылдардың басында Ауғанстан Ислам Республикасында орын алған теріс оқиғаларға өте алаңдаушылықпен қарады. Оған

қоса аталмыш ұйым АҚШ Ауғанстанға өз әскерлерін енгізген сәтте құрылды. Ресей мен Қытай АҚШ сынды ірі мемлекеттің Азияда пайда болғанына қарсы бірікті. Ауғанстан қауіпсіздігі туралы сұрақ ШЫҰ мүшелерін 2005 жылы "ШЫҰ-Ауғанстан" Байланыс тобын құруға итермеледі. Бұл топ мәселені терең зерттеуге және оның шешу жолдарын табуға бағытталған келіссөздер алаңына айналды [3]. ШЫҰ жоспарларының барлығы толық орындалмағанына қарамастан, топ белгілі бір деңгейде өз пайдасын да тигізді. Мысалы, 2006-2008 жылдары ауған тарапы ШЫҰ тарапы ұсынған экономиканы қалпына келтіру бастамасын қолдап, бірігіп жұмыс жасауға өз қызығушылығын білдірді. Негізгі бағыттар энергетика, көлік инфрақұрылымы, сонымен қатар АИР көлік жүйесі, ауған тауарларының ШЫҰ мүше елдер нарығына кіруі мен кедендік келісім салаларын қамтыды. Байланыс тобының құрылуымен серіктестік аяқталған жоқ. 2012 жылы Ауғанстанға ШЫҰ аясындағы бақылаушы мемлекет статусы берілді, сонымен қатар, болашақта толыққанды мүшелікке кіру мүмкіндігі бекітілді. Бұл ШЫҰ тарихында бұрын соңды болмаған жағдай болды [4]. Атап өту керек жайт, Байланыс тобының форматы әрдайым жұмыс жасаған жоқ және өз мүмкіндігін толыққанды қолданды деп айту қиын. 2009 жылы топтың қызметі тоқтатылды, бірақ 2019 жылы қайта жаңартылып, ШЫҰ мүше елдері "ШЫҰ-Ауғанстан" Байланыс тобының кейінгі әрекет ету Жол картасын келісіп бекіткен кездесу өтті. 2021 жылдың жазында Ресей президенті В.В.Путин ШЫҰ мүше елдеріне Байланыс тобын жандандыру туралы ұсыныс жасады [5]. Біздің ойымызша, бұл АҚШ әскерлерінің Ауғанстанды тастап, елде жаңа билік көзі орнаған оқиғамен тікелей байланысты. Яғни, Ресей болсын, ШЫҰ өзге мүшесі болсын Ауғанстанмен байланыс орнату арқылы тұрақтылықты қамтамасыз етуді ойластырса, оған қоса, АҚШ ықпалы азайған аймаққа өз қол ұшын созуға тырысып жатыр.

Екіншіден, ШЫҰ басқа ұйымдармен салыстырғандағы артықшылығы оның әрекет-тестік жасайтын салаларының кеңдігі екені белгілі. Ұйым көпжақты келіссөздер өткізуге арналған алаң ретінде құрылған. Яғни, мүше елдер ұйым қызметі аясында қауіпсіздік, гуманитарлық көмек, мәдени серіктестік және т.б. салаларда туындайтын мәселелерді талқылауға жасалған ыңғайлы алаң. ШЫҰ ортаазиялық аймақтағы тұрақтылықты тек қана әскери жаттығулармен шектеліп қана қоймай, сонымен қатар, ұйымның түрлі мүшелеріне пайда алып келуі мүмкін экономикаға, не саудаға бағытталған салаларды қаржыландыру арқылы қамтамасыз ету әрекеттерін жүзеге асырады. Одан бөлек атап өту керек сәт, Ауғанстан ШЫҰ-нан тек пассивті экономикалық, не әскери-техникалық көмек алумен шектелмейді. Ашып айтсақ, ШЫҰ мүше елдері, әсіресе Қытай, Ауғанстанды аймақтағы көліктік, логистикалық және энергетикалық инфрақұрылымдарды құру үшін жұмысқа кірістіру жоспарлары бар екендігін атап өтті. Ауғанстан Қытайдың көршісі ғана емес, сонымен қатар, Оңтүстік, Батыс және Орталық Азияның географиялық орталығы болып есептеледі. Сол себепті, ол Қытайдың қауіпсіздігі мен Жібек жолы Экономикалық белдеуінің құрылысында үлкен маңызға ие [6]. Бүгінгі жағдай Қытай үшін өте жақсы мүмкіндік. Біздің күтуімізше, ҚХР Ауғанстанға қатысты Африка елдеріне ұқсас гуманитарлық көмек көрсету саласында қолдау көрсету арқылы «жұмсақ күш» саясатын қолдану ықтималдығы жоғары.

Үшіншіден, БҰҰ да ауған мәселесін шешудегі ШЫҰ маңыздылығын атап өтті. 2021 жылы 17 қыркүйекте онлайн форматта ШЫҰ саммиті өтті. Саммиттің басты тақырыбы Ауғанстандағы билікке талибтердің келуі болды. БҰҰ бас хатшысы А.Гутерриш саммитке онлайн қатысып, Ауғанстандағы жағдай өзгерісі үлкен қарқынға ие болғандығын және алда не күтіп тұрғанның белгісіздігін атап өтті. Сонымен қатар, БҰҰ осындай қиын жағдайда ШЫҰ-мен ауған халқына керекті көмек көрсету үшін серіктестіктің кеңейетіндігіне үміт білдірді. Кездесу нәтижесі бойынша мүше мемлекеттер аймақтық тұрақтылықты орнату мақсатында олар Ауғанстандағы жағдайды ақырын өзгертіп, мемлекетті кең және инклюзивті саяси құрылым құруға бағытталған жұмыс атқаратын консенсусқа қол жеткізді [7]. Әлбетте, Ауған мәселесі тек аймақ деңгейінде ғана емес, әлемдік деңгейде атсалысатын жағдай. Осындай гуманитарлық дағдарысқа ұшырап отырған мемлекетті қайта қалпына келтіру, халықтың әл-ауқатын жақсарту, әлеуметтік институттарды жандандыру үшін көрші мемлекеттердің қолдауы жеткіліксіз. Сол себепті бұл мәселе БҰҰ тарапынан үлкен қолдауға ие.

Ауғанстанмен көршілес мемлекеттер орын алған оқиғаға өте алаңдаулы болды. Негізгі мәселелердің бірі көрші мемлекеттердің "Ауған мәселесіне" қатысты көзқарастары кейде ортақ болса, кейде өзгешеленеді. Әр мемлекеттің Ауғанстанмен әрекеттесу тарихы болуына негізделген өзіндік қызығушылығы мен серіктестік жасайтын салалары бар. Сонымен қатар, Ауғанстанмен шектесетін әрбір мемлекеттің, сол елде орын алып жатқан саяси және әскери күштердің тепе-теңдігіне қатысты өзіндік көзқарастары бары рас [8]. Қазіргі кезде еш халықаралық субъект қызығушылық танытпайтын жер жоқ. Ұзақ жылдар АҚШ бақылауында болған Ауғанстанды да атап өтуге болады. АҚШ ықпалы азайғаны, ол басқа күштердің бос қалған орынды барынша жылдам өз қарамағына қаратып алуға тырысатыны белгілі.

ШЫҰ құрамына кіретін ОА мемлекеттері Ауғанстанмен белсенді сауда-экономикалық серіктестікке ие. Оның басты екі себебі бар: біріншіден, елдердің географиялық жақындығы, екіншіден, ауған нарығының азық-түлік және өнеркәсіптік тауарларға, сонымен қатар энергия тасымалдаушыларға тәуелді. Осылайша, 2019 жылы Ауғанстанның импорттағы ірі серіктестері қатарына Түркіменстан 8,05 пайыз, Қазақстан 6,09 пайыз және Өзбекстан 5,05 пайызды құрады [9]. Бір ескеру керек зат, бұл ақпарат COVID-19 тарағанға дейінгі кезеңді атап отыр, яғни сол кезден бері екі негізгі фактор өзгерді. Біріншісі, 2021 жылы АҚШ елді тастағалы 1,5 жыл уақыт өтті. Олар өз кезегінде Ауған Үкіметін керекті тауармен толық қамтамасыз етіп отырды. Олар кеткелі халықтың сұранысын басатын күш болмады. Сондықтан, көрші мемлекеттермен сауда қарым-қатынасы уақыт өте келе 2019 жылғы көрсеткішпен салыстырғанда әлдеқайда өседі деп күтіледі. Екіншісі, карантиндік шаралар әлсіреп, шекаралар арасындағы шектеулер алынып, 2023 жылдан бастап тауар айналымы пандемияға дейінгі кезеңнен артып түспесе, кем болмайтыны белгілі.

Жоғарыда аталып өткен ақпараттардан бөлек, әр мемлекеттің өзінің серіктестік және инвестициялық салалары бар. Мысалы, Өзбекстан екі инвестициялық жобаларды жүзеге асыруды жоспарлап отыр. Біріншісі "Сурхан-Пули-Хумри" 500 кВт электр желісін соғу. Аталған жоба Ауғанстанның энергожүйесін Өзбекстан мен Орталық Азияның ортақ

энергетикалық жүйесіне қосылуын қамтамасыз ете алады. Екіншісі "Хайратон-Мазари-Шариф-Герат" теміржолын қаржыландыру, жобасын жасау және құрылысын жүргізу. Бұл жоба жаңа көлік дәлізінің пайда болуына жол ашады [10]. Көліктік, теміржолдық дәліздердің пайда болуы және өзге жобалардың жүзеге асырылуы Ауған елі үшін ғана емес, сол бастаманы ұсынған мемлекеттердің де интеграция және потенциалын арттыру үшін жақсы мүмкіндік болып тұр.

2020 жылдың көрсеткіші бойынша Қазақстан мен Ауғанстан арасындағы сыртқы сауда көлемі 401,8 млн долларды құрады. Қазақстан Өзбекстан сияқты инфрақұрылымдық жобаларды жүзеге асырмағанымен, оған белсенді атсалысады және негізі көмекті гуманитарлық көмек саласына бағыттайды. Ауған студенттерін оқытатын "Қазақстан-Ауғанстан" білім беру бағдарламасына ерекше көңіл бөлінеді [11]. Дегенмен, салыстырмалы түрде бүгінгі күнде ауғандық студенттердің саны бұрынғыға қарағанда әлдеқайда төмендегені байқалады.

Тәжікстан мен Қырғызстан "CASA-1000" (Central Asia - South Asia) жобасын жүзеге асыруға қызығушылық білдіруде. Бұл жоба Орталық Азияның энергетикалық жүйесін Оңтүстік Азиямен, нақтырақ айтқанда Қырғызстан, Тәжікстанның энергетика жүйесін Ауғанстан, Пәкістанмен байланыстырып, нәтижесінде халықаралық стандарттарға сай электроэнергиясы саудасын жүзеге асыратын мүмкіндікке ие болады [12]. Бірнеше онжылдықтар бойы соғыстан бас көтермеген халық үшін тұрақты электрқуатының пайда болуы үлкен жетістіктердің бірі болатыны анық және бұл жобалар толық қолдауға ие болатыны сөзсіз.

Түркіменстан да Ауғанстанмен сауда-экономикалық серіктестікті дамытып жатыр. Аталған елдің басты жобасы қуаттылығы жылына 33 млрд куб.м. болатын "Түркіменстан-Ауғанстан-Пәкістан-Үндістан" газ құбырын соғу [13]. Түркімен бөлігі құрылысы 2015 жылы басталды, бірақ саяси тұрақсыздық, пандемия және өзге де факторларға байланысты құрылыс қарқыны бәсеңдеп қалды. Дегенмен, 2022 жылдың қаңтар айында талибтер газ құбырын салуға қызығушылық білдіретінін айтты [14]. Талибтерді көп мемлекеттер ресми мойындамағанымен, осы аталған салалардағы жұмыс қарқынды деңгейде жалғасып келеді, бұл қандай билік болмасын, жобалардың екі ел үшін, халық үшін өте маңызды екендігін көреміз.

Талибандар билікке келгеннен кейін, 2021 жылы Өзбекстан мен Түркіменстан талиб делегацияларын қабыл алып, олармен Оңтүстік және Орталық Азияда экономикалық байланыстар орнату, сауда және транзитті қамтамасыз етуге бағытталған келіссөздер жүргізді. Бастапқыда "күтуші" рөлінде болған Қырғызстан мен Қазақстан өз ұстанымдарын өзгертті. 2021 жылдың қыркүйек айында Қырғыз Үкіметі Ұлттық Қауіпсіздік Кеңесі төрағасы орынбасары бастаған делегацияны Кабулға аттандырды. Желтоқсан айында Қазақстан үкіметі де талибтермен серіктестік пен сауданы жүзеге асыру туралы келіссөздер жүргізді.

Тек Тәжікстан ғана Ауғанстанның жаңа билігіне қатысты антогонистік позицияны ұстанды. Тәжікстан президенті Э.Рахмон талибтердің Ауғанстанда тәжіктер көп өмір сүретін Панджшер провинциясына шабуыл жасағанынан кейін өте қатаң позиция

ұстанды [15]. Әрине, Тәжікстанның оңтүстігі толықтай Ауғанстанмен шекаралас, сондықтан елдегі тұрақсыздық және толқуларға алып келуі мүмкін кез-келген фактор Э.Рахмон тарапынан қатаң позиция ұстануды талап етеді.

Ауған мәселесін шешу үшін ОА елдері энергетикалық және экономикалық серіктестікті дамытуда өте көп жұмыс атқарып жатыр. Осы мақсат аясында ортаазиялық мемлекеттер көлік-коммуникациялық әрекеттесу мүмкіндіктерін кеңейту үшін және сауда-экономикалық, сонымен қатар инвестициялық байланыстарды көбейту үшін жағдай жасай алатын тасымалдау және энергетикалық жобаларды көптеп ұсынып жатыр.

Ауғанстанға қатысты сұрақты талқылау ШЫҰ саммиттерінің маңызды тақырыптарының бірі болып отыр. Себебі ауғандық тұрақсыздық ШЫҰ меңзейтін Еуразиялық кеңістіктегі қауіпсіздікті қамтамасыз ету мүмкін емес дүние. 2017 жылы Сочиде өткен саммитте ШЫҰ бас хатшысы Р.Алимов Ауғанстанның тұрақты мүше болуын қолдады және оны "Азия мен ШЫҰ жүрегі" деп атап, елдің маңыздылығын атап өтті.

Оған қоса, Алимовтың айтуы бойынша, Ауғанстанның ұйымға барынша тезірек мүше болып кіруі үшін ауған тарапы ШЫҰ-ның контрактілері мен құжаттарына қосылу мүмкіндігін жіберіп алмай, ұйым мүшелерімен біріге отырып мәдени іс-шаралар мен экономикалық көрмелер ұйымдастыру керек болды [16]. Әл-әзір Ауғанстанның елге қосылуы үшін көп жұмыс атқарылуы керектігін анық. Алғашқы кезекте ол елдің саяси тұрақтылығы және қауіпсіздік мәселесі. Өзге мүше мемлекеттер ұйымға бүгінгі Ауған елін қабыл алуы екіталай. Сондықтан, біздің ойымызша, алғашқы кезекте мүше мемлекеттер Ауғанстанды барынша қолдап, тұрақтануға көмектесіп, содан кейін ғана ШЫҰ мүшелігі бар маңыздылықпен қолға алынады.

2017 жылы Кабулдағы Қазақстан елшісінің сөздеріне сәйкес, Ауған елі Қазақ елі тарапынан да толық қолдауға ие болды. Қазақстанның қолдауы екі ел арасындағы қарым-қатынасты жақсартады және Ауғанстанның қосылуы еліміздің ішкі және жалпы ортаазиялық аймақтағы қауіпсіздіктің жақсаруына, сонымен қатар, аумақтағы сауда және транзиттік қарым-қатынастардың дамуына жол ашады деп сенеді [17]. Қазақстан Республикасы Ауған елімен тікелей шекаралас болмаса да, ол елдің тұрақтылығы үшін барынша қолдау көрсететіні анық. Себебі осы кезеңде Ауған елі дағдарыстан шыға алмаса, ертең оның зардабы тікелей елімізге әсер ететіндігі анық.

Ресей СІМ де Ауғанстандағы бейбітшілік пен тұрақтылықты нығайту жөніндегі әрекеттерді ШЫҰ сияқты ұйымдар арқылы жүзеге асыру керек деген пікір білдірді, себебі өңірдің барлық елдері осы ұйымға кіреді. Сондықтан, РФ Ауғанстанның тұрақты мүшелікке өтінішін құптайды және бұл Ауғанстанда бейбітшілік орнатуға қатысты ынтымақтастық пен диалог процесін жеңілдетеді деп санайды.

2021 жылы Душанбе қаласында (Тәжікстан) өткен ШЫҰ саммитінде Қазақстан Президенті Қ. Тоқаев экономикалық саладағы трансұлттық қылмыс проблемасын реттеу мақсатында ШЫҰ аясында экономикалық тергеу органдары басшыларының кеңестерін қалыптастыруды ұсынды [18]. Ұзақ жылдар бойы заңсыз қару айналымы болсын, есірткі айналымы болсын Ауғанстан арқылы да, Қазақстан арқылы да өтіп отырды. Сондықтан басшымыздың айтуына сәйкес, еліміз үшін бұл қылмыстық жолдардың бақылауға алынуы өте маңызды мәселе.

Қырғызстан мен Өзбекстан президенттері С. Жапаров пен Ш. Мирзиев кибертероризмнің күшейіп келе жатқан тәуекелдеріне назар аударды, сондай-ақ бейінді министрліктер басшыларының кеңесін бастау және ішкі істер, сонымен қатар, қоғамдық қауіпсіздік министрлерінің кездесуін қайта бастау туралы ұсыныс жасады. Сонымен бірге, ШЫҰ-ның ақпараттық қауіпсіздік жөніндегі сараптамалық форумын құру туралы ұсыныс айтылды. Пәкістанның премьер-министрі Имран Хан ұйым саясаттың кез-келген басқа бағытқа ауытқуына қарсы тұру қажеттілігін атап өтті және саммитке қатысушылардың назарын бейбіт қатар өмір сүру мен ынтымақтастықтың маңыздылығына аударды. Үндістан Премьер-министрі Н. Моди ШЫҰ-ның Аймақтық терроризмге қарсы құрылымы (ШЫҰ АТҚҚ) жүргізіп жатқан жұмыстың маңыздылығын жоғары бағалады және ШЫҰ-ға мүше мемлекеттер осы құрылым шеңберінде Үндістанның төрағалық ету бағдарламасында көзделген іс-шараларға белсенді қатысады деген үмітін білдірді.

ШЫҰ-ға қатысушы елдер ауған қоғамының барлық топтарының қатысуымен инклюзивті үкімет құруды жақтайды. ШЫҰ-ға мүше мемлекеттердің басшылары 2021 жылғы саммитте ШЫҰ кеңістігіндегі қауіпсіздік пен тұрақтылықты сақтау мен нығайтудың маңызды факторларының бірі Ауғанстандағы жағдайды тезірек реттеу болып табылатынын мәлімдеді.

Алайда, британдық Корольдік біріккен қызметтер институтының аға ғылыми қызметкері Р. Патуччи Ауған мәселесін шешу ШЫҰ мүшелері арасындағы дау-дамайдың себебіне айналуы мүмкін деп баға берді. Себебі Ауғанстан мәселесіне көзқарастардағы айырмашылықтар әртүрлі. Егер ШЫҰ-ның кейбір мүшелері өз шешімдерінің нұсқаларын басқаларға қыңырлықпен жүктесе, ал басқалары ол шешімдердің жүзеге асуына бөгет бола бастаса, онда ШЫҰ Ауғанстанның дамуы мен қауіпсіздігін қамтамасыз етудің маңызды рөлге ие ұйымға айнала алмайды. Алайда, ШЫҰ-ның бұл қақтығысты шешуге барлық күші бар, кем дегенде, Ауған елінің ШЫҰ-ға кіруі мүше елдерге шекаралық қақтығыстарды бейбіт жолмен шешу міндеттемесін жүктейді [19]. Бұл батыстық көзқарас екенін ескеруіміз керек. Біз үшін және көрші мемлекеттер үшін Ауғанстанмен арадағы жағдайды тұрақтандырып, оны ШЫҰ мүше етіп алу, көптеген мемлекет тарапынан компромисстік әрекеттерді талап етсе де, оған баруға дайын болады деп болжаймыз.

2022 жылдың қыркүйек айында Өзбекстанның Самарқан қаласында ШЫҰ басшыларының кезекті саммиті өтті. Орталық Азия аймағы Самарқанд декларациясында "ШЫҰ өзегі" деп аталады. Аймақ елдері радикализм қаупі бар Ауғанстанға жақын орналасқан және қауіпсіздік саласындағы одан әрі жағдай ішінара оларға байланысты екені көрсетілді. Осыған байланысты, Самарқанд декларациясы мемлекет басшыларының 16 қыркүйекте ұсынған бастамаларын ескере отырып, ШЫҰ жұмысын жетілдіру қажеттілігі туралы атап өтті [20]. Соңғы өткен осы саммит басқа саммиттерге қарағанда ерекше рөлге ие болды. Бір жағынан Ауған мәселесі болғанымен, екінші жақтан Ресей мен Украина арасындағы әскери қақтығыс аясында орын алып отырған геосаяси жағдайдың тікелей ШЫҰ рөлі мен жауапкершілігінің өсуіне алып келгені анық. Сондықтан осы саммиттен бастап және алдағы Үндістанда өтетін саммит барысының сыртқы күштердің, ұйымдардың аса мұқият бақылауында болары сөзсіз.

ШЫҰ саммитінің қорытындысы бойынша қатысушы елдердің көшбасшылары келесі келісімдерге қол жеткізді:

- ШЫҰ-ға мүше мемлекеттер терроризм мен экстремизмге қарсы күресті жақтайды;
- Душанбеде тұрақты әрекет ететін жеке орган түрінде есірткіге қарсы орталық құру;
- Ташкентте ШЫҰ Аймақтық терроризмге қарсы құрылымының (ШЫҰ АТҚҚ) базасында қауіпсіздікке қатерлерге қарсы іс-қимыл жөніндегі әмбебап орталықтың, сондай-ақ ақпараттық қауіпсіздік орталығының ашылуы;
- ШЫҰ АТҚҚ базасында Бішкекте халықаралық ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс қимыл жөніндегі орталық құру;
- Ауғанстандағы жағдайды жалғасты реттеу;
- есірткі құралдарының заңсыз айналымының жолын кесу жөніндегі бірлескен операцияларды тұрақты негізде жүргізуді жалғастыру;
- өңірішілік сауданы, өнеркәсіптік кооперацияны және көліктік өзара байланысты ынталандыру;
- "Жасыл" экономика, инновациялар, цифрлық технологиялар, логистика, ауыл шаруашылығы, медицина, автомобиль жасау, "жасыл" энергетика, инфрақұрылым салаларындағы бірлескен жобалар мен іс-шараларды пысықтау;
- БҰҰ, ЭСКАТО, ЮНЕСКО, ҰҚШҰ, ЕАЭО, АӨСШК және АМЛ-мен ресми байланыс орнату;
- Иран, Түркия және Беларусь арқасында ұйымды кеңейту.

Қорытынды

ШЫҰ-ның жекелеген мүшелері арасындағы Ауғанстанның дамуына қатысты келіспеушіліктерді ескере отырып, ұйым мүшелері барлық қатысушылардың өзге де коалицияларға қатысуы міндетті емес деп есептейтін ауыспалы саны бар көпжақты механизмдерді қолдануды қарастырған жөн деп санайды. Бұл ретте осы коалициялардың ШЫҰ-ның қалған мүшелерінің ұлттық мүдделеріне нұқсан келтірмеуіне кепілдік беру маңызды. Мұндай кепілдіктерді қамтамасыз ету Ауғанстан төңірегінде көпжақты жобаларды құрудағы ең күрделі мәселе болып табылады.

ШЫҰ-дағы көзқарастардың жан-жақтылығы Талибанның жаһандық мойындауға ие болу үшін қатты қарсыластыққа тап болған жоқ. Ауғандықтардың әйелдерге тең құқық бермеуі және инклюзивті үкімет құрудан бас тартуы елде фундаменталистік режимнің оралғанын көрсетті.

Талибандардың билікке келгеніне жақын арада 2 жыл болады. Елдегі жағдай тұрақталғанымен, халықтың әл-ауқаты төмен, жұмыссыздық кеңінен таралған, тауар айналымы өте баяу және қоғамдық институттар жұмысы әлі талап етілетін деңгейге қызмет атқармай келеді. Әрине, соғыста өткен соңғы 40 жыл ішінде кем дегенде 2 ұрпақ ауысатын уақыт өтті. Ауғанстандағы жағдайды тұрақтандыру үшін, халықтың санасын өзгерту үшін әлі біраз уақыт керектігі анық. Елестетіп қарасақ, көптеген азаматтар туылғанынан бері тек соғысты көріп өсті. Ол адамдардың сауат ашуға, білім алуға, кәсіппен айналысуға, отбасын қамтамасыз етуге еш мүмкіндігі болған жоқ. Соғыстан жалыққан адамдар психологиялық тұрғыдан шыдамай, сәл де болса тынығу үшін есірткі

қабылдауға дейін барды. Осы жағдайды түзеу үшін ШЫҰ бар күшін салатыны сөзсіз. Оның ішінде Қазақстан да Ауған еліне, оның халқына барынша көмек қолын созып, елді қиын-қыстау кезеңнен алып шығуға тырысуы керек. Себебі, Қазақстанның оңтүстік шекарасындағы қауіпсіздігі мен өзге елдермен байланысы тікелей Ауғанстанның ішкі және сыртқы тұрақтылығына, қауіпсіздігіне тәуелді болады.

Авторлардың қосқан үлесі.

Г.У. Биримкулова – ғылыми мақаланың мақсат-міндеттерін айқындау, зерттеу материалдары мен әдіс-тәсілдерді қолдана отырып жұмыс жасау, теориялық материалдарды жинақтау және талдау жүргізу.

Н.Ж. Жомарт – әдебиетпен жұмыс, тілдік материалдар жинау және талдау, ғылыми мақаланы талапқа сай рәсімдеу.

Әдебиеттер тізімі

1. Арчаков М.К. Природа и корни идеологических установок движения Талибан // Общество: политика, экономика, право. - 2018. -№ 5. - С. 15–18.
2. Князев А. Американский тупик в Афганистане, ШОС и значение стран наблюдателей: Поиск новых парадигм // ШОС как фактор интеграции Центральной Евразии. Бишкек, - 2009. - С. 130–138.
3. Контактная группа «ШОС – Афганистан». [Электронный ресурс]. URL: http://rus.sectesco.org/about_sco/20190716/565424.html (қаралған күні: 15.12.22.)
4. Гарбузарова Е.Г. Роль ШОС в процессе нейтрализации региональных вызовов и угроз // Проблемы постсоветского пространства. -2021. -№ 8 (4). - С. 425–436.
5. Президент Казахстана принял участие в заседании Совета глав государств – членов Шанхайской организации сотрудничества. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.akorda.kz/ru/prezident-kazahstana-prinyal-uchastie-v-zasedanii-soveta-glav-gosudarstv-chlenov-shanhayskoy-organizacii-sotrudnichestva-1783358> (қаралған күні: 15.12.22.)
6. Ван И изложил позицию Китая по афганскому вопросу. [Электронный ресурс]. URL: <https://russian.news.cn/20220729/c49a59872ea04a10aa1b405ead2b84ed/c.html> (қаралған күні: 15.12.22.)
7. В.Норов: Решения, принятые на саммите ШОС в Душанбе. [Электронды ресурс]. URL: <https://e-cis.info/news/568/95333/> (қаралған күні: 15.12.2022)
8. Решение проблемы Афганистана. [Электронный ресурс]. URL: <https://russiancouncil.ru/activity/publications/reshenie-problemy-afganistana-neobkhodimye-usloviya-i-mezhdunarodnye-posledstviya/> (Қаралған күні: 15.12.22.)
9. Годовая статистика международной торговли товарами. [Электронный ресурс]. URL: <https://trendeconomy.ru/data/h2/Afghanistan/TOTAL> (қаралған күні: 15.12.22.)
10. Состояние и перспективы экономического сотрудничества стран Центральной и Южной Азии. [Электронный ресурс]. URL: <https://e-cis.info/news/566/93329/> (қаралған күні: 15.12.22.)
11. Федяшева Г.Ч.-Б. Современные реалии экономического сотрудничества стран Центральной Азии // Большая Евразия: развитие, безопасность, сотрудничество. -2020. -№3–2. -С. 410–414.
12. Международный энергетический проект. [Электронный ресурс]. URL: <https://casa-1000.kg/> (қаралған күні: 15.12.22.)

13. Строительство газопровода ТАПИ. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.interfax.ru/world/815692> (қаралған күні: 15.12.22.)
14. Мехдиев Э., Содиков Ш. О межрегиональных энергетических проектах с участием стран Центральной Азии // Международные отношения. -2017. -№3. -С. 68–79.
15. Афганистан и его отношения с миром. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/4956103> (қаралған күні: 15.12.22.)
16. Встреча Р.Алимова с Главным исполнительным лицом Исламской Республики Афганистана Абдулла Абдуллой. [Электронный ресурс]. URL: <http://rus.sectesco.org/news/20171201/361380.html> (қаралған күні: 15.12.22.)
17. ШОС видит будущее Афганистана мирным, стабильным и процветающим. [Электронный ресурс]. URL: <http://rus.sectesco.org/news/20171201/358930.html> (қаралған күні: 15.12.22.)
18. Владимир Норов: Решения, принятые на саммите ШОС. [Электронный ресурс]. URL: http://rus.sectesco.org/archive_news/20211012/784476.html (қаралған күні: 15.12.22.)
19. Декларация Глав государств - членов Шанхайской организации сотрудничества [Электронный ресурс]. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/O0200000003> (қаралған күні: 15.12.22.)
20. Саммит ШОС в Узбекситане. [Электронный ресурс]. URL: <https://sco-summit2022.uz/ru> (қаралған күні: 15.12.22.)

References

1. Archakov M.K. Priroda i korni ideologicheskikh ustanovok dvizheniya Taliban [The nature and roots of the ideological attitudes of the Taliban movement]. Obshestvo: politika, ekonomika, pravo [Society: politics, economics, law], 5, 15-18 (2018). [in Russian]
2. Knazev A. Amerikanskii tupik v Afganistane, ShOS i znachenie stran nabliudatelei: Poisk novyh paradigm [The American impasse in Afghanistan, the SCO and the significance of observer countries: The search for new paradigms]. ShOS kak faktor integratsii Tsentral'noi Evrazii [SCO as a factor of integration of Central Eurasia], 130–138, (2009). [in Russian]
3. Kontaknaja gruppa «ShOS – Afganistan» [Contact Group "SCO – Afghanistan"]. [Electronic resource]. Available at: http://rus.sectesco.org/about_sco/20190716/565424.html (Accessed: 15.12.22.). [in Russian]
4. Garbuzarova E.G. Rol' ShOS v protsesse neitralizatsii regional'nyh vyzovov i ugroz [The role of the SCO in the process of neutralizing regional challenges and threats]. Problemy postsovetskogo prostranstva [Problems of the post-Soviet space], 8 (4), 425–436, (2021). [in Russian]
5. Prezident Kazahstana prinjal uchastie v zasedanii Soveta glav gosudarstv-chlenov Shanhaiskoi organizatsii sotrudnichestva [The President of Kazakhstan took part in the meeting of the Council of Heads of Member States of the Shanghai Cooperation Organization]. [Electronic resource]. Available at: <https://www.akorda.kz/ru/prezident-kazahstana-prinjal-uchastie-v-zasedanii-soveta-glav-gosudarstv-chlenov-shanhayskoy-organizatsii-sotrudnichestva-1783358> (Accessed: 15.12.22.). [in Russian]
6. Van I izlozhlil pozitsiiu Kitaja po afganskomu voprosu [Wang Yi outlined China's position on the Afghan issue]. [Electronic resource]. Available at: <https://russian.news.cn/20220729/c49a59872ea04a10aa1b405ead2b84ed/c.html> (Accessed: 15.12.22.). [in Russian]

7. Norov V. Reshenija, prinjatye na sammite ShOS v Dushanbe [Decisions taken at the SCO summit in Dushanbe]. [Electronic resource]. Available at: <https://e-cis.info/news/568/95333/> (Accessed: 15.12.22.). [in Russian]
8. Reshenie problemy Afganistana [Solving the problem of Afghanistan]. [Electronic resource]. Available at: <https://russiancouncil.ru/activity/publications/reshenie-problemy-afganistana-neobkhodimye-usloviya-i-mezhdunarodnye-posledstviya/> (Accessed: 15.12.22.). [in Russian]
9. Godovaya statistika mezhdunarodnoi trgovli tovarami [Annual statistics of international trade in goods]. [Electronic resource]. Available at: <https://trendeconomy.ru/data/h2/Afghanistan/TOTAL> (Accessed: 15.12.22.). [in Russian]
10. Sostoyanie i perspektivy ekonomicheskogo sotrudnichestva stran Tsentral'noi i Yuzhnoi Azii [The state and prospects of economic cooperation between the countries of Central and South Asia]. [Electronic resource]. Available at: <https://e-cis.info/news/566/93329/> (Accessed: 15.12.22.). [in Russian]
11. Fedyasheva G.Ch.-B. Sovremennye realii ekonomicheskogo sotrudnichestva stran Tsentral'noi Azii [Modern realities of economic cooperation of Central Asian countries]. Bolshaja Evrazija: razvitie, bezopasnost', sotrudnichestvo [Greater Eurasia: development, security, cooperation], 3-2, 410-414 (2020). [in Russian]
12. Mezhdunarodnyi energeticheskii proekt [International Energy Project]. Available at: <https://casa-1000.kg/> (Accessed: 15.12.22.). [in Russian]
13. Stroitel'stvo gazoprovoda TAPI [Construction of the TAPI gas pipeline]. [Electronic resource]. Available at: <https://www.interfax.ru/world/815692> (Accessed: 15.12.22.). [in Russian]
14. Mekhdiev E., Sodikov Sh. O mezhhregional'nyh energeticheskikh proektah s uchastiem stran Tsentral'noi Azii [On interregional energy projects with the participation of Central Asian countries]. Mezhdunarodnye otnosheniya [International relations], 3, 68-79, (2017). [in Russian]
15. Afganistan i ego otnosheniya s mirom [Afghanistan and its relations with the world]. [Electronic resource]. Available at: <https://www.kommersant.ru/doc/4956103> (Accessed: 15.12.22.). [in Russian]
16. Vstrecha R. Alimova s Glavnym ispolnitel'nyim litsom Islamskoi Respubliki Afganistana Abdulla Abdulloi [Meeting of R. Alimov with the Chief Executive Officer of the Islamic Republic of Afghanistan Abdullah Abdullah]. [Electronic resource]. Available at: <http://rus.sectsco.org/news/20171201/361380.html> (Accessed: 15.12.22.). [in Russian]
17. ShOS vidit budushee Afganistana mirnym, stabil'nyim i protsvetaushim [The SCO sees the future of Afghanistan as peaceful, stable and prosperous]. [Electronic resource]. Available at: <http://rus.sectsco.org/news/20171201/358930.html> (Accessed: 15.12.22.). [in Russian]
18. Vladimir Norov: Reshenija, prinjatye na sammite ShOS [Decisions taken at the SCO summit]. [Electronic resource]. Available at: http://rus.sectsco.org/archive_news/20211012/784476.html (Accessed: 15.12.22.). [in Russian]
19. Deklaratsija Glav gosudarstv-chlenov Shanhaiskoi organizatsii sotrudnichestva [Declaration of the Heads of the Member States of the Shanghai Cooperation Organization]. [Electronic resource]. Available at: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/O0200000003> (Accessed: 15.12.22.). [in Russian]
20. Sammit ShOS v Uzbekitane [SCO Summit in Uzbekistan]. [Electronic resource]. Available at: <https://sco-summit2022.uz/ru> (Accessed: 15.12.22.). [in Russian]

Г.У. Биримкулова, Н.Ж. Жомарт

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

«Афганский вопрос» в рамках Шанхайской организации сотрудничества

Аннотация. В статье речь пойдет о «афганском вопросе», который имеет очень важную геостратегическую роль в рамках Шанхайской организации сотрудничества. Для того, чтобы глубже понять проблему, сначала речь идет об исторических фактах, объясняющих внутреннее состояние Афганистана. Среди них будет идти речь о войне с СССР, гражданской войне внутри страны и войнах против объединенной группы иностранных войск. Рассказывается о возвращении к власти группы "Талибан". Кроме того, отмечается, какие изменения произошли в стране, когда к власти пришел «Талибан». Значение придается изменению равновесия сил в регионе. То есть речь идет о конкуренции государств, создающих новое влияние на Афганистан, освободившегося от США. Будет рассказано про инициативы и проекты, реализованных между государствами-членами и новыми властями Афганистана. Основное значение придается договоренностям с государствами Центральной Азии. К концу статьи речь пойдет о Самаркандском саммите ШОС. Кроме того, будут перечислены подписанные соглашения. Наконец, делается вывод, объединяя весь собранный материал.

Ключевые слова: ШОС, Афганистан, «Талибан», США, Центральная Азия, безопасность, стабильность.

G.U. Birimkulova, N.Zh. Zhomart

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

The "Afghan issue" within the framework of the Shanghai Cooperation Organization

Abstract. The article will focus on the "Afghan issue", which has a very important geostrategic role within the framework of the Shanghai Cooperation Organization. In order to understand the problem more deeply, first we are talking about historical facts that explain the internal state of Afghanistan. Among them there will be a talk about the war with the USSR, the civil war inside the country and the wars against the united group of foreign troops. It tells about the return to power of the Taliban group. In addition, it is noted what changes took place in the country when the Taliban came to power. Importance is attached to changing the balance of power in the region. That is, we are talking about the competition of states creating a new influence on Afghanistan, freed from the United States. It will tell about the initiatives and projects implemented between the Member States and the new authorities of Afghanistan. The main importance is attached to agreements with the Central Asian States. By the end of the article, we will talk about the Samarkand SCO Summit. In addition, signed agreements will be listed. Finally, a conclusion is made by combining all the collected material.

Keywords: SCO, Afghanistan, Taliban, USA, Central Asia, security, stability.

Авторлар туралы мәлімет:

Биримкулова Г.У. – PhD, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, шығыстану кафедрасының меңгерушісі, Астана, Қазақстан.

Жомарт Н.Ж. – Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, шығыстану кафедрасының оқытушысы, Астана, Қазақстан.

Birimkulova G.U. – PhD, Head of the Department of Oriental Studies L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Zhomart N.Zh. – Teacher of the Department of Oriental Studies L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.



Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).